

LUTERAŃSKO-KATOLICKIE POROZUMIENIE NA TEMAT USPRAWIEDLIWIENIA

Treść: — Wprowadzenie. — I. Stanowisko Marcina Lutra. — II. Porozumienie pomimo istniejących różnic. — III. Potępienia nie odnoszą się do współczesnych stanowisk. — IV. Usprawiedliwienie dziełem miłosiernego Boga. — V. W Chrystusie. — VI. Istota usprawiedliwienia. — VII. Z łaski i bez naszych zasług. — VIII. W wierze. — IX. Dobre uczynki. — Podsumowanie. Zusammenfassung.

Dnia 31 X 1999 r. w Święto Reformacji kard. I. Cassidy, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan oraz ewangelicki biskup Christian Krause, prezydent Światowej Federacji Luterkańskiej podpisali uroczystie w Augsburgu Wspólną Deklarację w Sprawie Nauki o Usprawiedliwieniu¹. Podpisujący uzgodniony dokument występowali w imieniu Kościołów należących do Federacji Luterkańskiej oraz w imieniu Kościoła rzymskokatolickiego.

WPROWADZENIE

Nauka o usprawiedliwieniu, czyli o „mechanizmach” zbawienia grzesznika stała się jednym z najważniejszych problemów teologicznych, które podzieliły chrześcijan XVI wieku. *Znajduje się ona w istotowym związku ze wszystkimi, wewnątrznie powiązanymi ze sobą, prawdami wiary*².

¹ Pierwsze polskie tłumaczenie Wspólnej Deklaracji znajduje się w *Studiach i Dokumentach Eklezjalnych* 2 (1997), s. 67–79. Tekst Deklaracji należy czytać łącznie z tzw. Aneksem (s. 79–86). Przekładu z niemieckiego dokonał K. Karski. Wspólne oficjalne oświadczenie Światowej Federacji Luterkańskiej i Kościoła Katolickiego z dnia 11 VI 1999 r. wraz z Dodatkiem, podpisane 31 X 1999 r., posiadamy w wersji półoficjalnej w tłumaczeniu pastora Andrzeja Dębskiego. Dokumentacja znajduje się również w pracy pod redakcją Zdzisława J. Kijasa OFMConv.: *Zbawienie w roku jubileuszowym. Nauka na temat usprawiedliwienia w dialogu katolicko-luterkańskim*. Dokumenty i opracowania. Wydawnictwo Naukowe PAT Kraków 2000, Michalineum 2000. Istnieją już polskie samodzielne komentarze i opracowania dotyczące Uzgodnienia, np. A.A. Napiórkowski, *Usprawiedliwienie grzesznika*, Kraków 1998; T. en z e, *Bogactwo łaski a nędza człowieka*, Kraków 2000; R. K a r w a c k i, *Uzgodnienia w podstawowych prawdach dotyczących nauki o usprawiedliwieniu*, Siedlce 2000; A.J. Skowronek, *Kontrowersyjny konsens w nauce o usprawiedliwieniu*, *Studia i Dokumenty Eklezjalne* 2 (1999), s. 43–51.

² WD 18.

Dzięki cierpliwym studiom teologicznym i historycznym i po dwudziestu latach bezpośrednich prac nad wspólną deklaracją udało się uzgodnić w 1997 roku jej ostateczny tekst. Trzeba było jeszcze, aby poszczególne Kościoły Ewangelickie wchodzące w skład Światowej Federacji Luterńskiej, przyjęły i zaakceptowały przygotowany tekst uzgodnienia (16 VI 1998). Kościoły Luterńskie posiadają, bowiem strukturę krajową, są niezależnymi od siebie Kościołami. Projekt deklaracji spotkał się ze sprzeciwem wielu teologów protestanckich, szczególnie kalwinów.

Również Stolica Apostolska analizowała projekt dokumentu i zgłosiła swoje uwagi oraz zastrzeżenia (25 VI 1998).

Wspólna deklaracja jest zapisem uzgodnienia w kwestiach podstawowych, chociaż nie jest to jeszcze porozumienie pełne (K. Lehmann). Deklaracja ogłasza, że XVI-wiecznych potępień, nie należy odnosić do osób w XX wieku.

W wypracowanie wspólnej deklaracji o usprawiedliwieniu w różnych fazach jej powstawania brali również udział polscy teologowie: ks. prof. St. Nagy, o. prof. St. C. Napiórkowski (1976–1984) oraz bp prof. A. Nossol³.

I. STANOWISKO MARCINA LUTRA

Pod wpływem lektury św. Augustyna, dzięki szczególnej konstrukcji psychicznej, a także z powodu osobistych przeżyć Marcin Luter był przekonany o totalnym zdewastowaniu natury ludzkiej przez pożądliwość i grzech. Uważał także, iż jedynie Bóg sprawiedliwy usprawiedliwia (Rz 1,16–17: *Bo ja nie wstydę się Ewangelii, jest bowiem ona mocą Bożą ku zbawieniu [...] W niej, bowiem objawia się sprawiedliwość Boża, która od wiary wychodzi i ku wierze prowadzi [...]*). Boża sprawiedliwość wyraża się przede wszystkim w ostatecznym ocaleniu grzesznika. Bóg nie poczytuje więcej grzesznikowi win, usprawiedliwia go, uznaje za świętego i zbawia.

W drodze do zbawienia człowiek nie jest zdolny sobie, ani innym pomóc, ani poprzez: modlitwę, odpust, ascezę czy jakiegokolwiek inne działania. Zbawienie jest, bowiem wyłącznym dziełem Bożym, a konkretnie dokonuje go Syn Boży (*solus Christus*), okazując grzesznikowi miłosierdzie i łaskę (*sola gratia*), najpełniej poprzez śmierć na krzyżu. Bierne otwarcie się na zbawczą Bożą łaskę dokonuje się w ufnej wierze (*sola fide*). Tyle tylko, w gruncie rzeczy należy do człowieka.

Teologowie katolicy XVI wieku nie kwestionowali prawdy, iż łaska Boża zbawia grzesznego człowieka, uważali jednak, iż człowiek pobudzany przez Ducha Świętego, w sposób wolny przyjmuje ofiarowaną mu łaskę. Nie podzieliali bowiem nauki Lutra o całkowite „niewolnej woli”. Akcentowali etyczny wymiar życia chrześcijańskiego, odwołując się do Listu św. Jakuba (2,17: *Tak też i wiara, jeśli nie byłaby połączona z uczynkami, martwa jest sama w sobie*), który uczy, że wiara bez uczynków martwa jest. Współcześni ewangelicy odnajdują podobną myśl

³ Zob. *Biuletyn Prasowy KAI* (wersja dla korespondentów diecezjalnych) nr 86 (496), 2 XI 1999 r. Oprócz podstawowych informacji *Biuletyn* zawiera rozmowę z bp. A. Nossolem oraz z prof. K. Karskim — luteraninem, prof. ChAT.

w liście do Galatów (5,6: *Albowiem w Chrystusie Jezusie ani obrzezanie, ani jego brak nie mają żadnego znaczenia, tylko wiara, która działa przez miłość*), gdy powiada o wierze, która działa poprzez miłość.

Po czterech i pół wieku od chwili ogłoszenia tzw. *Konfesji Augsburskiej* (w 1530 roku⁴) stanowiska luteran i katolików w wielu kwestiach zbliżyły się dzięki wsłuchiowaniu się z wiarą w słowo Boże, studiom biblijnym i teologicznym oraz dialogowi teologicznemu⁵. Niektóre kwestie uznano: za historyczne, dziś nieaktualne, pewne różnice za dopuszczalne. Za uprawnione przyjęto także odmienności perspektyw teologicznych, które nie stanowią rozłamu w wierze. Stąd stało się możliwe uzgodnienie w kwestii usprawiedliwienia, które akcentuje usprawiedliwienie jako dzieło miłosiernego Boga.

II. POROZUMIENIE POMIMO ISTNIEJĄCYCH RÓŻNIC

Podpisanie w Augsburgu Wspólnej Deklaracji jest historycznym osiągnięciem. Ustalono, bowiem, że: *między luteranami i katolikami istnieje konsens w podstawowych prawdach dotyczących nauki o usprawiedliwieniu*⁶. Chociaż nadal istnieją różnice są różnicami dopuszczalnymi, dotyczą one języka, teologicznej formy i odmiennego rozłożenia akcentów⁷. Deklaracja stanowi decydujący krok ku przezwyciężeniu rozłamu kościelnego⁸.

III. POTĘPIENIA NIE ODNOSZĄ SIĘ DO WSPÓŁCZESNYCH STANOWISK

Nauka o usprawiedliwieniu podzieliła chrześcijan na Zachodzie w wieku XVI. Temat usprawiedliwienia należy do soteriologii, czyli refleksji nad dziełem zbawienia człowieka. Prawda o zbawieniu stanowi istotę każdej religii, także chrześcijańskiej. Stąd też różnice w rozumieniu tej nauki w XVI wieku spowodowały bardzo poważny kryzys religijny i kościelny. Sprawily, iż wyodrębniła się wersja chrześcijaństwa protestanckiego, opozycyjna wobec Kościoła rzymskiego. W *Księgach Wyznaniowych* luteranizmu znalazły się potępienia doktrynalne nauki katolickiej. Podobnie orzeczenia Soboru Trydenckiego zawierają potępienie nauki o usprawiedliwieniu w rozumieniu protestanckim. Wspólna deklaracja przezwyciężyła historyczną sytuację. Stwierdza bowiem, że *potępienia Soboru Trydenckiego nie dotyczą nauki Kościołów luteranckich, przedłożonej w tej Deklaracji. Potępienia Luteranckich Ksiąg Wyznaniowych nie dotyczą nauki Kościoła katolickiego przedłożonej w tej Deklaracji*⁹. Osiągnięcie wspólnego stanowiska w nauce o usprawiedliwieniu

⁴ Zob. Księgi Wyznaniowe Kościoła Luteranckiego, Augustana Bielsko-Biała 1999, s. 143–163.

⁵ „Do tych nowych przeświadczeń doszliśmy wspólnie dzięki wspólnemu sposobowi wsłuchiwania się w słowo Boże w Piśmie Świętym”. — WD 8.

⁶ WD 40.

⁷ Tamże.

⁸ WD 44.

⁹ WD 41.

wymagało przezwyciężenia zagadnień kontrowersyjnych *nie wiąże się ani z lekkim traktowaniem rozłamów i potępień, ani z dezawuowaniem własnej przeszłości kościelnej*¹⁰. Chrześcijańska świadomość wiary i teologia rozwijają się. Myśl teologiczna w końcu wieku XX jest bardziej precyzyjna niż w połowie XVI wieku. *Dominującą rolę odgrywa tu jednak przekonanie, że przez uczestnictwo w historii Kościoły nasze uzyskują nowe przeświadczenia, i że zachodzą procesy, które nie tylko umożliwiają, lecz jednocześnie domagają się od nich zrewidowania i ujrzenia w nowym świetle kwestii potępień będących powodem rozłamu*¹¹.

IV. USPRAWIEDLIWIENIE DZIEŁEM MIŁOSIERNEGO BOGA

Zarówno katolicy, jak i luteranie wierzą dziś, że *usprawiedliwienie jest dziełem Trójjedynego Boga*¹². [...] *biblijne orędzie o usprawiedliwieniu w sposób szczególny skupia naszą uwagę na jądrze świadectwa nowotestamentowego, którym jest czyn zbawczy Boga w Chrystusie*¹³.

Zbawcze działanie Boże jest motywowane miłością miłosierną wobec zranionego przez grzech człowieka: *jako grzesznicy nasze nowe życie zawdzięczamy wyłącznie miłosierdziu Bożemu, które sprawia przebaczenie [...] miłosierdzie to możemy otrzymać jako dar i przyjąć w wierze, nigdy natomiast — w jakiegokolwiek bądź formie nie możemy na nie zasłużyć*¹⁴.

V. W CHRYSZTUSIE

Jezus, prawdziwy człowiek i odwieczny Syn Boży, dokonuje zbawienia przez swoje ziemskie życie, nauczanie, a przede wszystkim przez śmierć i zmartwychwstanie. Według nauki św. Tomasza narzędziem naszego zbawienia jest ludzka natura Syna Bożego. Według Marcina Lutra zbawia nas Syn Boży wcielony (osoba Syna Bożego). Dziełem Jezusa jest odkupienie człowieka, pojednanie człowieka z Bogiem, usprawiedliwienie, uświęcenie, ostateczne zbawienie (czyli ocalenie i szczęście wieczne). Jedynie Chrystus jest Zbawicielem człowieka. *Tylko przez Chrystusa zostajemy usprawiedliwieni*¹⁵. Usprawiedliwienie dokonało się przez poprzez śmierć Jezusa na krzyżu. *Inkarnacja, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa są podstawą usprawiedliwienia*¹⁶. Zgodnie z nauką Nowego Testamentu Jezus jest naszą sprawiedliwością (1 Kor 1,30: *Przez Niego bowiem jesteście w Chrystusie Jezusie, który stał się dla nas mądrością od Boga i sprawiedliwością, i uświęceniem, i odkupieniem*).

¹⁰ WD 7.

¹¹ WD 7, por. WD 13.

¹² WD 15.

¹³ WD 17.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ WD 16.

¹⁶ WD 15.

VI. ISTOTA USPRAWIEDLIWIENIA

Co jest istotą usprawiedliwienia? Według Marcina Lutra istotą usprawiedliwienia było niepoczytanie przez Boga ludzkich grzechów ze względu na zasługi Jezusa Chrystusa. Według Wielkiego Reformatora człowiek po grzechu pierworodnym jest stale w stanie grzechu, gdyż znajduje się w niewoli swojej pożądlivości (egoistycznej skłonności). Ona prowadzi do grzechu i utrwała jego stan. Wolna wola została zniszczona i człowiek nie jest w stanie o własnych siłach wyzwolić się ze swego uwikłania w stan grzechu. Dopiero okrycie płaszczem zasług Jezusa Chrystusa, dotknięcie łaską odkupienia, sprawia, iż niesprawiedliwy (grzesznik) staje się sprawiedliwym (usprawiedliwionym). Jednakże w gruncie rzeczy usprawiedliwiony pozostaje grzesznikiem. Człowiek, który otrzymał łaskę odkupienia, jest równocześnie grzesznikiem i sprawiedliwym (*homo simul peccator et iustus*).

Sobór Trydencki nie zgodził się z takim poglądem Lutra. Zwrócił uwagę, iż usprawiedliwienie posiada nie tylko wymiar zewnętrzny, formalny (niepoczytanie grzechu), ale również wewnętrzny (realna zmiana stanu duszy człowieka). W tym znaczeniu dzięki Chrystusowi umiera „stary człowiek”, a grzesznik staje się „nowym stworzeniem”. We Wspólnej Deklaracji czytamy, że dzięki Chrystusowi Bóg odpuszcza człowiekowi grzech, *nie zalicza mu grzechu oraz obdarza nowym życiem*¹⁷.

VII. Z ŁASKI I BEZ NASZYCH ZASŁUG

Usprawiedliwienie i zbawienie człowieka dokonuje się dzięki łasce Boga, która zostaje udzielona w Jezusie Chrystusie. Jest to łaska odkupienia i zbawienia. Jest to dar Boży, którego nie można zasłużyć, wypracować, zdobyć ludzkimi siłami i przemyślnością. O ile człowiek jest zdolny do grzechu, dzięki swojej wolności, to jest niezdolny o własnych siłach osiągnąć zbawienie. Przerasta to jego możliwości i uzdolnienia. Człowiek w odniesieniu do swojego zbawienia jest zdany zupełnie na zbawczą łaskę Boga [...] *nie jest zdolny zwrócić się do Boga o ratunek, zasłużyć na swoje usprawiedliwienie przed Bogiem lub własnymi siłami osiągnąć zbawienie*¹⁸.

VIII. W WIERZE

Tylko w ufnej wierze człowiek może otworzyć się na przyjęcie usprawiedliwiającej łaski Jezusa Chrystusa. To otwarcie jest już dziełem łaski Bożej. Marcin Luter przez wiarę rozumiał bierną ufność. *Według rozumienia luterńskiego, Bóg usprawiedliwia grzesznika tylko we wierze*¹⁹.

Sobór Trydencki akcentował zdolność wolności ludzkiej do współdziałania z uprzedzającą i usprawiedliwiającą łaską Bożą. Współdziałanie człowieka w przygotowaniu usprawiedliwienia uprzedza działanie Bożej łaski²⁰.

¹⁷ WD 22.

¹⁸ WD 19.

¹⁹ WD 26.

²⁰ WD 20.

IX. DOBRE UCZYNKI

W pierwszej fazie Reformacji kontrowersja obejmowała także zagadnienie wartości zbawczej dobrych uczynków i zasług ludzkich. Protestanci zanegowali ich znaczenie, akcentując wolne działanie Boże, które usprawiedliwia. Katolicy bronili wartości dobrych uczynków, powołując się na list św. Jakuba, który Luter odrzucił. Dzisiaj obie strony akcentują wspólnie, że dobre uczynki „wynikają z usprawiedliwienia i są jego owocami” oraz „zobowiązaniem” wynikającym z usprawiedliwienia²¹.

PODSUMOWANIE

Czy wspólna deklaracja jest religijnym i teologicznym kompromisem? Według biskupa A. Nossola stanowi przybliżenie się do prawdy wiary poprzez „radikalny chrystocentryzm”. Sygnatariusze Deklaracji *uznają za swój wspólny cel wyznawanie we wszystkim Chrystusa; tylko Jemu ponad wszystko należy ufać jako jedynemu pośrednikowi (1 Tm 2,5 nn.), przez którego Bóg w Duchu Świętym daje nam samego siebie i obdarza swoimi odnawiającymi darami*²².

LUTHERISCH-KATHOLISCHE VEREINBARUNG ZUM THEMA RECHTFERTIGUNG

ZUSAMMENFASSUNG

Die Differenzen in der Rechtfertigungslehre haben seit dem 16. Jahrhundert Protestanten und Katholiken getrennt. Eine gemeinsame Erklärung zum Thema Rechtfertigung in Augsburg (31. Oktober 1999) ist eine wichtige, offizielle Übereinkunft, die dank der Entwicklung der Theologie und eines geduldigen Dialogs zustande gekommen ist.

²¹ WD 37.

²² WD 18.